సంస్కరణల రథసారథి పి.వి.

జైరాం రమేశ్

అనువాదం

ఎ. కృష్ణారావు

ఎమెస్కో

విషయసూచిక

	1991 జూన్, ఆగస్టుల మధ్య ముఖ్యమైన తేదీలు, ఘటనలు	*ix*
1.	నరసింహారావు ప్రవేశం	1
2.	1991 ప్రథమార్ధంలో ఆర్థిక సంక్షోభం	13
3.	ఆర్థికమంత్రిగా మన్మోహన్ తప్ప మరెవరు?	23
4.	ధరల తగ్గింపుపై వివాదం	32
5.	ఐఎంఎఫ్‌లో మా మనిషికి సంక్షిప్తసందేశం	36
6.	రూపాయి విలువ తగ్గింపు యాతన	41
7.	బంగారం అమ్మకాల వివాదం	51
8.	జ్ఞాపకాల్లో రుణాల ఎగవేత మార్గం	57
9.	ప్రకటనలు– కుడి, ఎడమ	61
10.	ప్రధానమంత్రికి జ్యోతిబసు లేఖ	69
11.	చిదంబరం సత్వర చర్యలు	72
12.	ప్రధానమంత్రి జులై 9 ప్రసంగం – ఆసక్తికర సందర్భం	77
13.	సంస్కృతం తెలిసిన ప్రధానమంత్రి	83
14.	కె.ఎన్. రాజు ఇంటర్వ్యూ	86
15.	పారిశ్రామిక విధాన సంస్కరణల నాటకం	88
16.	జులై 24 బడ్జెట్ –డా. సింగ్‌కు ఆటవిడుపు	123

17.	ఆర్థిక మంత్రి తొలి సమీక్ష	133
18.	గోర్బచేవ్‌పై ప్రధానమంత్రి పప్పులో కాలు	139
19.	1991 ఆగస్టు చివరి వారం	145
20.	అంతే..	150
చివరి మాట		158
కృతజ్ఞతలు		175
అనుబంధాలు		177

1991 జూన్, ఆగస్టుల మధ్య ముఖ్యమైన తేదీలు, ఘటనలు

1. 20 జూన్ — కాంగ్రెస్ పార్లమెంటరీ పార్టీ(సిపిపి)నేతగా నరసింహారావు ఎన్నిక
2. జూన్ 21
   - ప్రధానిగా బాధ్యతలు చేపట్టిన నరసింహారావు
   - మంత్రుల ప్రమాణస్వీకారం– ఆర్థిక మంత్రిగా మన్మోహన్ సింగ్
   - జాతినుద్దేశించి ప్రసంగించిన ప్రధాని
3. 22 జూన్ — శాఖల ప్రకటన. ఆర్థికమంత్రిగా అధికారికంగా బాధ్యతలు స్వీకరించిన డా. మన్మోహన్ సింగ్
4. జూన్ 23
   - ప్రధానమంత్రికి ప్రిన్సిపల్ కార్యదర్శిగా ఎ.ఎన్. వర్మ నియామకం
   - ప్రణాళికా సంఘం డిప్యూటీ చైర్మన్‌గా ప్రణబ్ ముఖర్జీ నియామకం
5. జూన్ 25 — ధరల తగ్గింపుపై ఆర్థికమంత్రి సృష్టించిన వివాదం
6. జూన్ 26 — ప్రతిపక్ష నేతలతో ప్రధానమంత్రి భేటీ
7. జూన్ 27
   - అంతర్జాతీయ ద్రవ్యనిధి సంస్థ (ఐఎంఎఫ్)కు రచయిత ఫాక్స్
   - ప్రతిపక్షనేతలతో ప్రధానమంత్రి, ఆర్థిక మంత్రి సమావేశం
8. జులై 1
   - తొలి దశ రూపాయి విలువ తగ్గింపు
   - కాంగ్రెస్ వర్కింగ్ కమిటీ (సిడబ్ల్యుసి) సమావేశం
   - నలుగురు ఆర్థిక నిర్వహణాధికారుల ప్రకటన
9. జులై 3
   - రెండవ దశ రూపాయి విలువ తగ్గింపు

10. జులై 4
- తొలి వర్తక విధాన ప్యాకేజి
- రెండవసారి బంగారం బదిలీ
- ఐఎంఎఫ్‌కు పశ్చిమబెంగాల్ ప్రభుత్వం ప్రత్యామ్నాయాల ప్రకటన

11. జులై 7
- మూడవసారి బంగారు బదిలీ
- హైదరాబాద్‌లో ప్రధానమంత్రి పత్రికా సమావేశం–ఆర్థిక మంత్రిపై విమర్శలు

12. జులై 8 — 35 మంది ఆర్థిక వేత్తల ప్రకటన

13. జులై 9
- సిపిపి సమావేశం (ప్రధానమంత్రి ప్రసంగం)
- జాతినుద్దేశించి ప్రధాని ప్రసంగం
- పశ్చిమబెంగాల్ ముఖ్యమంత్రికి ఆర్థిక మంత్రి లేఖ

14. జులై 11 — నాల్గవ సారి బంగారం బదిలీ

15. జులై 12 — లోక్‌సభలో విశ్వాసపరీక్షనెదుర్కొన్న ప్రధానమంత్రి

16. జులై 12 — లోక్‌సభలో విశ్వాసపరీక్షలో నెగ్గిన ప్రధానమంత్రి

17. జులై 18 — అయిదవసారి బంగారం బదిలీ

18. జులై 19 — నూతన పారిశ్రామిక విధానాన్ని చర్చించిన కేబినెట్ సమావేశం

19. జులై 20 — నూతన పారిశ్రామిక విధానాన్ని చర్చించిన మంత్రుల బృందం

20. జులై 23
- నూతన పారిశ్రామిక విధానాన్ని ఆమోదించేందుకు సమావేశమైన కేబినెట్
- నూతన పారిశ్రామిక విధానాన్ని ఆమోదించేందుకు కేంద్ర మంత్రిమండలి సమావేశం
- 1991–92కు బడ్జెట్ సమర్పణ

21. జులై 24
- లోక్‌సభలో నూతన పారిశ్రామిక విధానాన్ని సమర్పించిన పి.జె. కురియన్
- 1991–92 బడ్జెట్ సమర్పణ

22.	ఆగస్టు 1	బడ్జెట్‌పై సిపిపి సమావేశం (ప్రధానమంత్రి అధ్యక్షతన)
23.	ఆగస్టు 3	బడ్జెట్‌పై సిపిపి సమావేశం (ప్రధానమంత్రి అధ్యక్షతన)
24.	ఆగస్టు 6	లోక్‌సభలో చిన్న పరిశ్రమలకు ప్యాకేజీని ప్రవేశపెట్టిన పి. కె. తుంగన్
25.	ఆగస్టు 10	జ్యోతిబసుకు ప్రధానమంత్రి జవాబు
26.	ఆగస్టు 13	లోక్‌సభలో రెండవ వర్తక విధాన ప్యాకేజీని ప్రవేశపెట్టిన పి. చిదంబరం
27.	ఆగస్టు 14	ఆర్థిక వ్యవస్థపై నరసింహం కమిటీ ప్రకటన
28.	ఆగస్టు 16	ఆర్థికమంత్రి తొలి సమీక్ష
29.	ఆగస్టు 17	• పూర్తి స్థాయిలో ప్రణాళికా సంఘం పునర్వ్యవస్థీకరణ • కార్మిక సంఘాల నేతల్ని కలిసిన ప్రధానమంత్రి, ఆర్థిక మంత్రి
30.	ఆగస్టు 19	గోర్బచేవ్‌పై ప్రధానమంత్రి వ్యాఖ్యలు
31.	ఆగస్టు 26	పారిశ్రామిక విధానంపై లోక్‌సభలో ప్రధానమంత్రి సమాధానం
32.	ఆగస్టు 27	• బడ్జెట్ (వ్యవసాయం)పై సిపిపి సమావేశం • ఐఎంఎఫ్‌కు ఆర్థికమంత్రి లేఖ
33.	ఆగస్టు 28	బడ్జెట్ (వ్యవసాయం)పై సిపిపి సమావేశం
34.	ఆగస్టు 29	• బడ్జెట్ (వ్యవసాయం)పై సిపిపి సమావేశం • పన్నుల సంస్కరణలపై చెల్లయ్య కమిటీ సిఫారసుల ప్రకటన
35.	ఆగస్టు 31	• మూడు జాతీయ పారిశ్రామిక సంఘాలతో ప్రధానమంత్రి సమావేశం • కిసాన్ కాంగ్రెస్‌తో ప్రధానమంత్రి సమావేశం

1

నరసింహారావు ప్రవేశం

పివి నరసింహారావు తొలుత కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడుగా, తర్వాత ప్రధానమంత్రిగా బాధ్యతలు నిర్వహించిన తొలిరోజుల్లో నేను ఒక కీలక స్థానంలో ఉన్నాను. భారత ఆర్థిక విధానం రూపురేఖలు మారుతున్న రోజులవి. 1991 జూన్ 3 నుంచి దాదాపు 90 రోజుల పాటు పారిశ్రామిక, వర్తక, ఆర్థిక విధానాల్లో జరిగిన బృహత్తర మార్పులకు నేను సాక్షిగా ఉన్నాను. వీటిలో కొన్ని మార్పుల విషయంలో, ప్రధానంగా పారిశ్రామిక మార్పుల రూపకల్పనలో నేను సహాయకుడి పాత్ర పోషించాను. ఈ పుస్తకం నా స్వంత జ్ఞాపకాలు, కొందరు కీలక పాత్రధారులతో సంభాషణలు, సులభంగా లభ్యం కాని పార్లమెంట్ చర్చలు[1] వంటి లిఖిత పూర్వక రికార్డులు, ఆధికారిక కథనాలపై ఆధారపడి రాసింది. సమకాలీన వార్తాపత్రికల్లో వచ్చిన వార్తలు, నరసింహారావు రికార్డుల్లో ఇప్పటివరకు ప్రచురితం కాని డాక్యుమెంట్లు, కాంగ్రెస్ సమావేశాల మినిట్స్, ఆ కాలానికి సంబంధించి నా స్వంత వ్యక్తిగత నోట్స్ మొదలైనవి కూడా తోడ్పడ్డాయి. కనుక ఈ పుస్తకం 1991 జూన్, జులై, ఆగస్టు నెలల్లో అత్యంత క్రియాశీలకమైన రోజులకు సంబంధించి ఒక వ్యక్తిగత కథనమే కాక, ఒక పాత్రధారి, పరిశీలకుడి వివరణగా భావించవచ్చు. ఈ కాలంలోనే భారతఆర్థిక వ్యవస్థ సరళీకరణ, ప్రపంచీకరణకు సంబంధించి నాటకీయ చర్యలు తీసుకోవడం జరిగింది.[2]

ఖచ్చితంగా చెప్పాలంటే గతంలో కూడా సంస్కరణలు చేపట్టే ప్రయత్నాలు జరిగాయి. 1985-87లో రాజీవ్ గాంధీ ప్రధానమంత్రిగా ఉన్నకాలంలో ప్రైవేట్ రంగాన్ని విస్తరించేందుకు అవసరమైన బృహత్తర చర్యలు తీసుకునేందుకు